

го договору» походить від загальногалузевого поняття умов договору, що було започатковане ще у Стародавні часи. З розвитком суспільства поняття «умови договору» трансформувалось, пристосовуючись до конкретних історичних подій та особливостей тієї чи іншої політичної, економічної та правової систем.

Отже, згідно цивільного законодавства, під змістом договору розуміють умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. В сучасному господарському законодавстві України визначено поняття «зміст господарського договору», яке охоплює умови господарського договору. На законодавчому рівні закріплено окрему групу умов господарського договору – істотні умови, погодження яких є необхідним критерієм юридичної

сили відповідного договору, а також звичайні умови, які обумовлюються взаємною згодою учасників договору і не суперечать вимогам законодавства.

На підставі здійснених досліджень пропонуємо власне теоретичне визначення поняття «умов господарського договору», за яким під умовами господарського договору розуміємо основні майнові та організаційні правила поведінки учасників господарського договору, які визначені й узгоджені сторонами письмово в договорі, та правила, які є обов'язковими для закріплення відповідно до актів господарського та іншого законодавства.

В той же час, на науковому рівні існують різні класифікації умов господарського договору та тлумачення їх змісту, погляди щодо яких є предметом обговорення та подальшого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [О.М. Вінник]. – [2-ге вид., змін. та доп.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 19. – Ст. 144
3. Дудченко Д. Теорія договору: до історії виникнення та обґрунтування // Сучасні проблеми адаптації цивільного законодавства до стандартів ЄС. – Львів: ЛДУ, 2006. – С. 103–104
4. Хутиз М.Х. Римское частное право. – М.:Былина, 1995. – 172 с.
5. Дождев Д.В. Римское частное право. – М.:Норма-Инфа, 1999. – 784 с.
6. Новицкий И.Б. Римское право. – М.:Теис, 1995. – 248 с.
7. Зозуляк І.І. Розвиток уявлень про істотні умови договору // Форум права. – 2007. – №3. – С. 136–141
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 435-IV. – Ст. 356
9. Закон України від 16 жовтня 1997 року «Про електроенергетику» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 575/97-ВР
10. Мілаш В.С. Теоретико-правові засади господарсько-договірної діяльності // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого № 1/2010. – С. 203–212.
11. Хатнюк Н.С. Умови дійсності угоди. // Держава і право. – К.: ІДП НАНУ, 2001. – Вип. 11. – С. 283–289.

УДК 346.12

КОРПОРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

CORPORATE RELATIONS IN THE COMMERCIAL LAW

Лукач І.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена висвітленню поняття та елементів корпоративних правовідносин та визначення їх місця в системі господарського права. Проаналізовано підходи різних вчених до поняття корпоративних відносин та виокремлено власний підхід до їх розуміння. Окрема увага приділена визначенню елементів корпоративних правовідносин.

Ключові слова: корпорації, господарські товариства, корпоративні правовідносини, елементи корпоративних правовідносин, зміст корпоративних правовідносин.

Статья освещает понятие и элементы корпоративных правоотношений и определение их места в системе хозяйственного права. Проанализированы подходы различных ученых к понятию корпоративных отношений и выделен собственный подход к их пониманию. Отдельное внимание уделено определению элементов корпоративных правоотношений.

Ключевые слова: корпорации, хозяйственные общества, корпоративные правоотношения, элементы корпоративных правоотношений, содержание корпоративных правоотношений.

The article covers the concept and elements of corporate legal relations and determine their place in the system of commercial law. Approaches of various scientists to the concept of corporate relations are given as well as author's approach of the subject. Special attention is given to defining the elements of corporate legal relations.

Key words: corporation, company, corporate legal relations, elements of corporate legal relations, corporate legal content.

Корпоративні відносини є одними з найважливіших видів відносин для економіки з ряду причин, які коротко охарактеризуємо. Корпорації (під якими ми розуміємо акціонерні товариства, товариства з додатковою та обмеженою відповідальністю та кооперативи) є одними з основних суб'єктів господарювання будь-якої ринкової економіки. З огляду на те, що вони досить часто працюють у сфері великого та середнього бізнесу, держава має потребу врегулювати відносини, що пов'язані з правовим режимом корпоративних прав та формуванням статутного капіталу. Наступним напрямком, що має бути врегульований державою, є захист прав учасників. Він тісно пов'язаний з корпоративним управлінням, яке на сьогодні виокремилася у окремий напрямок регулювання з огляду на свою соціальну значущість. Адже, в корпораціях задіяні досить багато осіб і врегулювання відносин між ними є важливою справою для держави. До цього, управлінські відносини настільки відокремилися від, власне, здійснення корпоративних прав, що їх можна виокремити у окремий напрямок як відносин у рамках корпоративного права, так і окремий напрямок наукового дослідження.

Дослідження корпоративних відносин та визначення їх змісту здійснювалося багатьма науковцями, такими як: О. Вінник, Д. Ломакін, Д. Погрібний, В. Щербина тощо. Втім, через специфіку та динамічність корпоративних правовідносин потребує переосмислення поняття корпоративних правовідносин та визначення їх місця в системі права та господарського права зокрема. Метою статті є дослідження поняття та елементів корпоративних правовідносин та визначення їх місця в системі господарського права.

Для того, щоб виділити корпоративні правовідносини, треба окреслити їх специфіку. По-перше, відносини з управління не входять до класичного розуміння теорії правовідношення, що склалося в радянській науці. По-друге, корпоративне право – дуже динамічна галузь, яка зазнала суттєвих змін за останнє століття. По-третє, до предмету правового регулювання корпоративного права входять неоднорідні за своєю формою відносини – від управлінських до норм про власність. По-четверте, попри глибоку розробку окремих напрямів корпоративного права в англосаксонській системі права, через особливості побудови законодавства та особливості науки інтерес до визначення ознак корпоративних відносин чи предмету правового регулювання корпоративного права загалом майже відсутній. Відразу зрозуміло помітку, що окремі напрями державного регулювання корпоративних відносин у американській науці є розвинутими [1, с. 151]. Проте, повторимося, що комплексне визначення предмету регулювання чи поняття корпоративних правовідносин не входить до популярних сфер дослідження зарубіжних науковців.

Те, що корпоративні права не вписуються в загальну концепцію права власності, писали як в українській, так і в зарубіжній літературі, і з цим фактом сперечатися важко. Адже, право власності на буди-

нок, власник якого може у будь-який час розпорядитися, як того бажає саме він, відрізняється від права на 1 акцію акціонера (який може тільки розпорядитися правом на акцію, а не долею самого акціонерного товариства, та ще, можливо, у нього будуть «зв'язані руки»), якщо це приватне акціонерне товариство, в якому інші акціонери мають першочергове право на придбання акцій). Разом з тим, проблема визначення місця корпоративних правовідносин виходить далеко за межі української та російської науки. Так, у США одними з багатьох напрямів вивчення корпорації є визначення корпоративної власності та особливостей її здійснення (Адольф А. Берлі та Гардінер С. Мінса «Сучасна корпорація та приватна власність» [2, 380 с.] та корпорації як виду договірного утворення (своє походження має у праці нобелівського лауреата Рональда Коуза «Природа фірми») [3, с. 386-405].

Визначаючи місце корпоративних відносин в системі права, потрібно зазначити, що в науковій літературі не має єдності щодо цього питання. В. Щербина наголошує на тому, що пояснити правову природу корпоративних відносин з цивілістичних позицій виявляється досить складною справою [4, с. 234]. Річ у тому, що корпоративним відносинам притаманні як зобов'язальні властивості, так і відносини власності в традиційному цивілістичному розумінні. До того ж, питому вагу корпоративних відносин становлять управлінські відносини, що не вписуються в концепцію традиційного цивільного правовідношення.

Основних підходів до визначення місця корпоративних правовідносин є три: виключно цивільні відносини, комплексні цивільні відносини та комплексні господарські відносини. Представники науки цивільного права аргументують свою позицію тим, що для регулювання корпоративних відносин застосовується цивільно-правовий метод юридичної рівності сторін [5, с. 10]. На нашу думку, як раз метод юридичної рівності не зовсім підходить до корпоративних відносин, де інтереси меншості підпадають під контроль більшості. При цьому ця більшість може бути як учасниками, так і органами, що управляють товариством шляхом спрямування організації та контролю.

Додатковою проблемою при визначенні корпоративних правовідносин у рамках цивільного права є їх класифікація на майнові чи зобов'язальні. Ще у працях дореволюційних вчених не було єдиного підходу щодо їх природи. Так, П. Писемський писав, що є 3 підходи до розуміння природи прав на участь в акціонерному товаристві: речові, зобов'язання та змішані [6, с. 58-59]. Разом з тим, сьогоденне розуміння корпоративних відносин суттєво розширилося, що викликає додаткові складнощі у розумінні місця корпоративних прав у системі цивільного права. Д. Ломакін підкреслює, що корпоративні відносини мають особливу природу, якої немає ні в зобов'язальних, ні в речових відносинах [7, с. 129]. П. Писемський, не заперечуючи наявності зобов'язань у акціонерному товаристві, вважав, що першочерговим є майновий елемент – право на ак-

цію та ті відносини, що з них витікають – право на участь в статуті, дивіденді та право на майно при ліквідації [6, с. 58-62]. Ми погоджуємося, що методологічно невірним є постановка питання – чи є корпоративні відносини речові чи зобов'язальні [8, с. 213]. Управлінський елемент є настільки динамічним, що корпоративні правовідносини не вписуються в загальну концепцію цивільного права.

Разом з тим, деякі представники науки цивільного права також вважають, що корпоративні відносини є комплексними. Так, В. Кравчук: «Правова природа корпоративних відносин не може і не повинна пояснюватися лише з позиції теорії цивільного права. Окремі відносини, які входять до складу корпоративних, є зобов'язальними (наприклад, відносини щодо сплати внесків до статутного капіталу), і отже, і цивільними, окремі – управлінськими (наприклад, відносини щодо скликання та проведення загальних зборів учасників), окремі – трудовими (наприклад, відносини між головою виконавчого органу і товариством), окремі – фінансовими (наприклад, відносини щодо емісії цінних паперів)» [9, с. 143]. Щоправда в даному визначенні не є зрозумілим, що саме розуміється від управлінськими відносинами, оскільки така галузь відсутня. Натомість, управління (як один з елементів корпоративних правовідносин), як це переконливо доведено представниками науки господарського права, входить до системи господарського права.

Представниками науки господарського права відстоювалася позиція щодо домінування в корпоративних відносинах господарського елемента з таких міркувань: поєднання в корпоративних відносинах елементів майнового та організаційного характеру; виникнення корпоративних відносин не лише між самостійними суб'єктами права, а й між органами товариства (у випадку з холдинговими компаніями – між органом управління холдингової компанії та дочірнього підприємства); побудова корпоративних відносин по вертикалі [10, с. 134]. На думку В. Щербини, корпоративні відносини за своєю правовою природою є господарськими відносинами, а їх правове регулювання має здійснюватися нормами господарського права підгалуззю якого є корпоративне право [4, с. 236]. Віднесення корпоративних відносин, що характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів (причому питома вага останніх, на нашу думку, навіть більша), до предмета регулювання цивільного права призводить до ігнорування основоположної норми Цивільного кодексу України, закріпленої в ст. 1 зазначеного кодексу, згідно з якою цивільним законодавством регулюються особисті немайнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України) [11, с. 11]. На думку Д. Погрібного, корпоративні правовідносини входять до предмету господарського права та регулюються за допомогою його методу, а значить є господарськими. Їх своєрідність полягає в тому, що вони (відносини і, відповідно, права) ви-

никають між спеціальними суб'єктами і пов'язані з підприємницькою діяльністю в особливій економічній і соціальній сфері – при створенні та у процесі діяльності господарського товариства [12, с. 11]. Як відомо, в РФ багато авторів притримуються підходу виділення підприємницького права як комплексної галузі. Такими прибічниками є Т. Кашаніна та І. Шиткіна, які виділяють корпоративні правовідносини як частину комплексного підприємницького права [13, с. 18; 14, с. 36-41].

Така позиція представників науки господарського права виглядає переконливою, тому ми підтримуємо підхід, що основу корпоративних правовідносин складають саме норми господарського права. На нашу думку, той факт, що є так багато підходів до розуміння корпоративних відносин, свідчать про їх комплексність. У даному зв'язку потрібно визначити критерії, за якими можна було б виокремити корпоративні відносини. Даний критерій може бути досить умовним в силу того, що традиційний розподіл права на галузі не дозволяє нам вийти далеко за межі однієї галузі. Більш того, останні тенденції в американському праві свідчать про те, що норми кримінального права посилюються у своєму регулюванні корпоративними відносинами. Про це свідчить закон Сарбайнса-Окслі 2002 р., який з-поміж інших питань, що відносились до корпоративного управління, регулює кримінальну відповідальність за так звані корпоративні злочини. Наприклад, на виконавчого директора та головного бухгалтера публічної компанії, які мають право підпису річного звіту, за неправдиву інформацію, що подається в річному звіті компанії до Комісії з обміну цінних паперами [15]. До того ж, корпоративні відносини часто межують з трудовим правом, наприклад, призначення директора товариства з обмеженою відповідальністю – це і корпоративні, і трудові відносини, і межу між ними провести важко, і майже неможливо. Ця проблема розмежування має і важливе практичне значення – так, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК, до сфери корпоративних відносин не входять трудові. Однак, як можна розділити правовідносини, коли юридичний факт прийняття на роботу директора та вступ його до корпоративних відносин починаються одночасно – з призначення на посаду загальними зборами.

З метою виділення корпоративних відносин, потрібно звернутися до загальної теорії про правовідносини, щоб визначитися з тим, що лежить в його основі. На думку Р. Халфіної, цінність поняття правовідносини полягає в тому, що воно означає конкретне, реальне суспільне відношення, що має правову форму та є результатом реалізації норми права. В широкому колі випадків відносини можуть існувати чи як правовідносини, чи як суспільні відносини, що не врегульовані нормами права [16, с. 31]. Таким чином, корпоративні правовідносини є корпоративними відносинами у результаті реалізації норм корпоративного права. На думку Ю. Толстого, правовідносини як особливі ідеологічні відносини виникають в результаті настання передбачених правовою нормою юридичних фактів, як відносин, че-

рез які норма права регулює фактичні суспільні відносини [17, с. 20].

На думку С. Алексєєва, правовідносини – це засіб «переведення» загальних приписів юридичних норм в площину суб'єктивних юридичних прав та обов'язків для даних суб'єктів [18, с. 131]. Таким чином, коли ми говоримо про корпоративні правовідносини, ми маємо відштовхуватися від норм права, які, власне, закріплюють певну модель регулювання відносин, переводячи їх з суспільну правову площину.

В. Лаптев наводив приклад, який, на нашу думку, міг би проілюструвати формування відносин в корпоративному праві. Приклад наводився наступний: міністерство управляє підприємством, але ще його і фінансує. Таким чином, відносини по вертикалі перестають бути чисто управлінськими, а стають господарськими відносинами, в яких явними є не тільки планово-організаційні, але і майнові елементи, що поєднуються у нерозривній єдності [19, с. 29]. Така нерозривна єдність є як ніщо інше характерним для корпоративних відносин, де іноді важко провести межу – тут відбувається управління, а тут – здійснення майнових прав.

В науковій літературі є три основні підходи до розуміння елементів правовідносин. Перший полягає в тому, що до структури правовідносин включаються об'єкт, суб'єкт, права та обов'язки суб'єктів. Другий підхід з-поміж елементів виключає об'єкт правовідносин [17, с. 66], а третій підхід включає до суб'єктів правовідносин лише суб'єктивні права та обов'язки [16, с. 204]. Не вдаючись до глибокого аналізу елементів правовідносин, зазначимо, що для зручностей даного дослідження ми оберемо перший – найширший підхід, оскільки він дозволить найбільш повно розкрити особливості корпоративних правовідносин.

Визначення об'єкту правовідносин – задача складна, і є предметом окремого дослідження, яке нами було проведено в іншому дослідженні. Ми дійшли висновку, що об'єктом корпоративних правовідносин є корпоративне управління та корпоративні права. Корпоративне управління – це система засобів та методів, за допомогою яких учасниками управлінських відносин спрямовується діяльність і здійснюється контроль над корпорацією для досягнення певної господарської мети. А корпоративні права можна визначити як права, що впливають з участі особи в корпорації.

Щодо визначення суб'єкту корпоративних відносин, то ми є прихильниками досить широкого переліку суб'єктів, правовий статус яких потребує уточнення в окремому дослідженні з огляду на особливості специфіки їх складу. Побіжно зазначимо, що корпоративні правовідносини є досить закритими правовідносинами, які можуть існувати лише у площині своїх суб'єктів корпоративного права. Такими можна назвати учасників, колишніх учасників, саму корпорацію, органи корпорації, а також інші учасники, що приймають участь в управлінні чи здійсненні корпоративних прав. Спектр

інших учасників залежить від конкретного державного регулювання тих чи інших відносин. Наприклад, на перший погляд кредитори товариства не є суб'єктами корпоративних правовідносин, однак коли держава врегулювала їх правовий статус у процедурі зменшення статутного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю (ст. 57 Закону України «Про господарські товариства»), вони стали суб'єктами корпоративних правовідносин. Таким чином, з'явився новий суб'єкт корпоративних правовідносин, який до цього не існував. Звісно, не тільки законодавчі акти можуть вводити нових суб'єктів корпоративного права, на нашу думку, такими можуть бути і норми локальних актів, наприклад, статuti, проте це питання має бути досліджено в аспекті визначення корпоративного права.

У зв'язку з визначенням корпоративних правовідносин, зазначимо, що на нашу думку, вибирати виключно суб'єктний критерій відмежування уявляється не зовсім доцільним. Так, Н. Глусь обґрунтовує положення про те, що корпоративні правовідносини виникають між учасниками корпорації або учасниками і самою корпорацією, що обумовлює класифікацію корпоративних правовідносин за їх суб'єктивним складом на корпоративні правовідносини, що виникають між учасниками та корпоративні правовідносини, що виникають між корпорацією і учасниками [20, с. 5]. Зазначимо, що відносини між корпорацією та її учасниками можуть бути виключно корпоративними. Однак, виникає проблема, а чим ці відносини такі вже особливі. Відповідь на це суб'єктний склад правовідносин дати не в змозі, тоді як об'єкт чітко виокремлює їх з-поміж суміжних відносин, про що мова була вище.

Корпоративні права і обов'язки складають зміст корпоративних правовідносин. Їх досить багато і можна класифікувати за найпростішою суб'єктною класифікацією: права та обов'язки учасників та колишніх учасників корпорації, управлінських та контрольних органів корпорації, а також власне корпорації (оскільки останню ми виділяємо окремо як носія специфічних прав та обов'язків у корпоративному праві). Специфікою правового становища акціонера є те, що, фактично, він має лише права. Хоча, якщо подивитися на правове становище учасника товариства з обмеженою відповідальністю, то можна в ньому віднайти і обов'язки, наприклад, сплатити внесок у статутний фонд у повному обсязі. Безумовно, при цьому у акціонера виникає право не сплатити внесок, і в такому випадку товариство може прийняти рішення про виключення його зі складу. Питання змісту корпоративних правовідносин є надзвичайно важливим та потребує окремого дослідження.

Окрему позицію з визначення природи корпоративних правовідносин займає А. Бабаєв, якого підтримує В. Белов. Позиція ця полягає в тому, що корпоративні правовідносини визнаються видом секундарних прав. А. Бабаєв включає з кола корпоративних відносин всі зобов'язальні та речові правовідносини, які доступні будь-якому суб'єкту, у тому числі – виплата за дивідендами. Ядро корпоративно-

го права визнається право голосувати на загальних зборах, а об'єктом суб'єктивного корпоративного права є участь особи на управлінні. А. Бабаєв відносить дані права до секундарних, оскільки на пасивній стороні зобов'язання лежить зв'язок дій активної особи [21, с. 189-190]. У своєму авторефераті А. Бабаєв відносить корпоративні права до секундарних на основі прикладів, а не наукового узагальнення. При цьому автор наводить такі приклади: права акціонера, яким не кореспондуються обов'язки. Воно реалізується через дії самої управленої особи, породжує певні наслідки, що охороняються законом та йому не протистоять обов'язки [22, с. 20]. Разом з тим, автор до секундарних відносить права виконавчого органу на управління, зазначаючи, що вони відрізняються від прав акціонерів тим, що в цьому випадку права кореспондуються обов'язкам [22, с. 21]. При цьому право на участь в формуванні волі юридичної особи визнається секундарним, оскільки секундарно-уповноваженому суб'єкту (акціонеру, члену зборів директорів, члену колегіального виконавчого органу, одноособовому виконавчому органу) протистоить зв'язаність юридичної особи волевиявленням іншої особи [22, с. 8]. Останнє твердження є вірним у частині того, що в ряді корпоративних відносин є суб'єкти управління, які вступають у відносини з юридичною особою – корпорацією. На наш погляд, не є зрозумілим перелік «інших осіб», і що за «волевиявлення» вони здійснюють. Однак це не основний недолік такої конструкції.

По-перше, не є зрозумілим, чому автор відносить до корпоративних відносин тільки відносини з управління, оминаючи здійснення корпоративних прав. Тоді наш приклад щодо порядку збільшення статутного капіталу товариства може і не підпадати під визначення корпоративних правовідносин А. Бабаєва – адже в даному випадку відбувається як управління корпорацією так і здійснення корпоративних прав. До того ж саме від здійснення корпоративних прав пішло управління корпорацією як складний механізм реалізації корпоративних прав. Тому, на нашу думку, виключати здійснення корпоративних прав з-поміж корпоративних відносин є недоречним. По-друге, те, про що говориться – корпоративні права як секундарні права, насправді є управлінням, яке не вписується в приватноправову концепцію цивільного права, про що ми вже писали вище. По-четверте, далеко не всі науковці поділяють існування секундарних прав (наприклад, О. Іоффе та Р. Халфіна), а одностайності щодо їх визначення

немає [23, с. 207-216]. Не вдаючись до дискусії про існування секундарних прав, відмітимо наступне. А. Певзнером, під секундарними правами розглядав юридичну форму взаємної пов'язаності поведінки двох чи більше конкретних осіб, тобто дещо більше, ніж прояв правоздатності, але менше, ніж суб'єктивне право. Виділялися дві групи секундарних прав: 1) права, що є передумовою виникнення правовідношення (право на акцепт, право на прийняття спадщини); 2) права, що входять в існуюче правовідношення (право розірвання договору, право вибору в альтернативному зобов'язанні) [24, с. 61]. У цьому зв'язку ми не розуміємо, як можна поняття корпоративних правовідносин підігнати під поняття «секундарних прав», оскільки за своєю природою це є абсолютно різні правовідносини. На нашу думку, корпоративні права не є передумовою виникнення інших правовідносин і є самостійним видом правовідносин. З таких позицій ми не вважаємо корпоративні права секундарними.

Таким чином, ми вважаємо, що критеріями, за якими корпоративні відносини мають бути відділені від інших відносин, є такими: управління корпорацією та здійснення корпоративних прав. Отже спеціальний об'єкт корпоративних правовідносин має такі складові: корпоративне управління та корпоративні права.

Для визначення корпоративних правовідносин потрібно також визначитися з тим, у яких сферах вони виникають. А саме, чи достатньо просто визначити, що це відносини з управління та здійснення корпоративних прав чи розширити їх до набуття, здійснення та припинення. За великим рахунком не можливо здійснити корпоративні права, не набувши їх. Те ж саме стосується й управління – наглядова рада не може здійснювати управління без її настання. Таким чином, щоб уникнути зайвих питань, до визначення корпоративних правовідносин потрібно включити поняття набуття, здійснення та припинення.

Отже, корпоративні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають виключно між суб'єктами корпоративних правовідносин у процесі набуття, здійснення та припинення корпоративного управління та корпоративних прав.

Подальшого поглибленого наукового дослідження потребують елементи корпоративних правовідносин, класифікація видів корпоративних відносин, а також визначення місця корпоративного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Roberta Romano. The genius of American Corporate Law. – Washington D. C.: The AEI Press, 1993. – 151 p.
2. Adolf A. Berle and Gardiner C. Means. The Modern Corporation and Private Property. – 1932, Transaction Publishers. – 380 p.
3. R. H. Coase. The Nature of the Firm // *Economica*. – 1937. – Vol. 4. – Issue 16. – P. 386-405. // <http://www.tfasinternational.org/aiepe/academics/morriss2012/thenatureofthefirm.pdf>
4. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 263 с.
5. Корпоративне право України: підручник / за заг. Ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
6. П. Писемский. Акционерные компании с точки зрения гражданского права. – Москва : Типография Грачева и Ко, 1876. – 231 с.
7. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных отношениях. – М.: Статус, 2008. – 512 с.

8. Корпоративне управління: Монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Право, 2007. – 498 с.
9. Кравчук В. М. Корпоративне право. – К., 2005. – 720 с.
10. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. Монографія. – К.: Атіка, 2003. – 352 с.
11. Щербина В.С. Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право. – 2006. – № 7. – С. 10–14
12. Погрібний Д. І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації. Автореф. дис... канд. екон. наук. – Х., 2008. – 20 с.
13. Корпоративное право. Отв ред. И. С. Шиткина. – М.: Wolters Kluwer, 2007. – 648 с.
14. Кашанина Т.В Корпоративное право. . М.: НОРМА- ИНФРА-М, 1999. – 486 с.
15. 18 USC § 1350 – Failure of corporate officers to certify financial reports // <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1350>
16. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. – М.: 1973. – 352 с.
17. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. – Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1959. – 88 с.
18. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М.: Юрид. лит., 1966. – 187 с.
19. Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права. – М.: Юридическая литература, 1969. – 175 с.
20. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К.: 2000. – 23 с.
21. Белов В. А. Корпоративное право. Актуальные проблемы теории и практики. – М.: Юрайт, 2009. – 678 с.
22. Бабаев, А. Б. Проблема вторичных прав в российской цивилистике :Автор. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 24 с.
23. Докладніше: Гринько П. Теорії вторичних прав у доктрині цивільного права. – Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 2. – С. 207-216.
24. Вакулина Г.А. О вторичных правах в науке гражданского права России // Фундаментальные исследования. – 2008. – № 11. – С. 60–61.

УДК 346.9

ОФОРМЛЕННЯ ОКРЕМОЇ ДУМКИ СУДДІ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

FORMULATING OF THE JUDGE'S DISSENTING OPINION AT THE COMMERCIAL TRIAL

Найфлейш В.Д.,

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Стаття висвітлює питання винесення та оформлення окремої думки судді в господарському судочинстві України. Автор аналізує структуру та порядок оформлення окремої думки. Систематизовано вимоги до оформлення даного процесуального документа. Досліджується питання моменту остаточного оформлення окремої думки.

Ключові слова: господарське судочинство, суд, судовий акт, окрема думка, процесуальний документ.

Статья освещает вопрос вынесения и оформления особого мнения судьи в хозяйственном судопроизводстве Украины. Автор анализирует структуру и порядок оформления особого мнения. Систематизированы требования к оформлению данного процессуального документа. Исследуется вопрос момента окончательного оформления особого мнения.

Ключевые слова: хозяйственное судопроизводство, суд, судебный акт, особое мнение, процессуальный документ.

The article covers issues of the adoption and formulating of the dissenting opinion of the judge of the commercial court of Ukraine. The author analyzes structure and a way of formulating of the dissenting opinion. The requirements for the completion of the dissenting opinion are classified as well as an issue of the moment when dissenting opinion may be regarded as a finalized one is investigated at the article.

Key words: commercial trial, court, act of the court, dissenting opinion, procedural document.

Постановка проблеми. Складання процесуальних документів має свою історію. Ще в Давньому Римі процес розгляду спору розпочинався з письмового позову. Спеціально встановлена форма зобов'язувала позивача починати звернення словами закону, на який він посилався на підтвердження своїх вимог. Найменший відступ від форми призводив до втрати права на позов. Усі письмові позови до суду склалися жерцями. Останні зберігали всі позовні форми в таємниці і надавали їх за певну винагороду. Якщо ж позивачеві не була відома форма позову, він не міг захистити своє право в суді.

На даний час форма процесуального документа також має велике значення. Більш того, всі документи, що оформлюються при зверненні до суду та безпосередньо в суді, повинні бути оформлені певним чином. Відносно претензії, позову, рішення та ухвали, скарги та заяви, постанови апеляційного господарського суду, Вищого господарського суду України та навіть Верховного Суду України встановлено чіткі вимоги до оформлення, і у випадку невиконання таких вимог процесуальним законодавством встановлено негативні наслідки (наприклад, неправиль-